

Jaderná energetika (JE)

Pavel Zácha
2015-03

11. Základní typy současných energetických reaktorů

Základní dělení

Přehled používaných typů konstrukcí energetických reaktorů

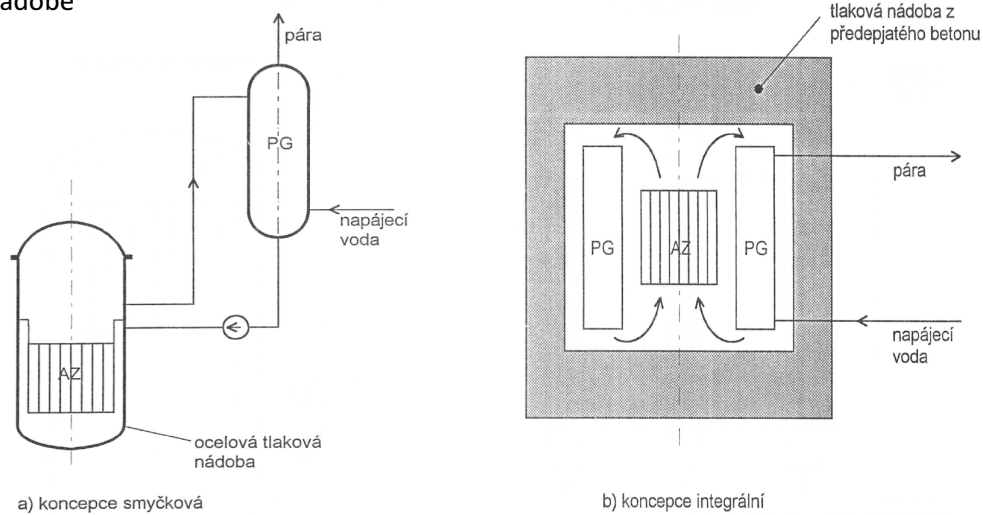
Provozované komerční jaderné bloky

Jaderné bloky v pokročilém vývoji

Časová osa výstavby energetických reaktorů

11.1 Základní dělení

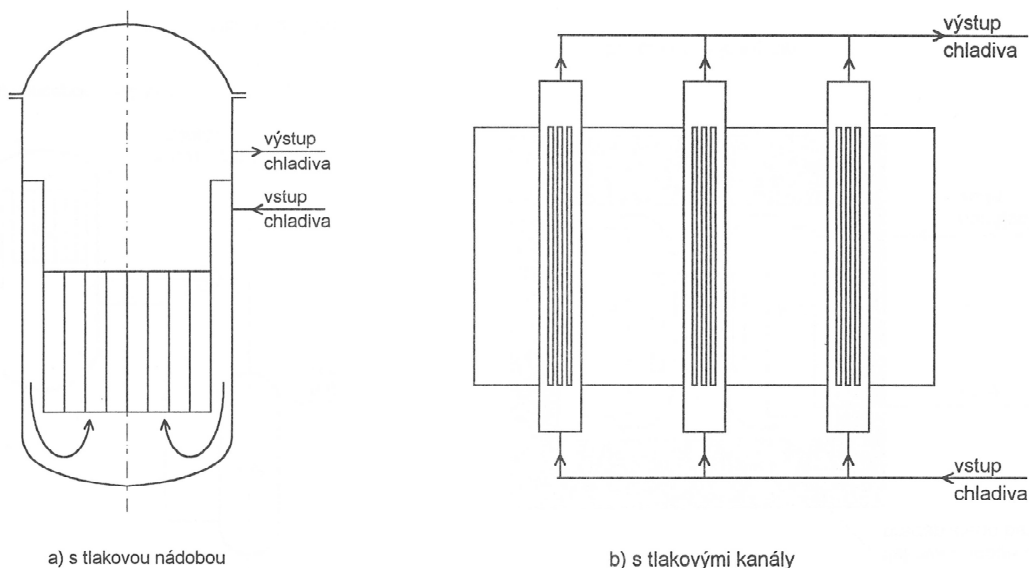
- podle způsobu rozmístění paliva v AZ
  - homogenní – práškové nebo tekuté palivo, homogenně rozptýleno v AZ
  - heterogenní – palivo ve formě tyčí, trubek apod. (s povlakem)
- podle konstrukce I.O.
  - **smyčková** - chladivo z reaktorové nádoby proudí několika větvemi/smyčkami do výměníku
  - **integrální** - kdy aktivní zóna spolu s tepelným výměníkem jsou umístěny v téže reaktorové nádobě

Obr. 11.2. Principiální koncepční uspořádání jaderné výroby páry

11.1 Základní dělení

- podle uspořádání paliva (u heterogenních reaktorů)
  - **reaktor s tlakovou nádobou** - aktivní zóna a celý systém řízení reaktoru jsou umístěny v tlakové nádobě, která snáší potřebný tlak
  - **reaktor kanálového typu** - každý palivový článek je umístěn ve vlastní tlakové trubce
  - **beztlakové provedení** – AZ v nádrži se sodíkem

Obr. 11.1. Principiální koncepční uspořádání reaktoru

11.1 Základní dělení

- podle změny skupenství chladiva (je-li chladivem H_2O , či D_2O)
  - **varný reaktor** - v reaktoru dochází k varu a výrobě páry
  - **tlakovodní reaktor** - reaktor pracuje s vodou v kapalném skupenství
- podle způsobu výměny paliva
  - **kampaňová výměna paliva** – tj. při odstaveném reaktoru (zpravidla u reaktorů s tlakovou nádobou)
  - **nepřetržitá výměna paliva** – tj. za provozu (zejména reaktory s tlakovými kanály)

11.1 Základní dělení

Kolik je tedy konstrukčních variant?

stovky, celé stovky variant... ale nereálných

- nelze např. chladit rychlý reaktor vodou, chladit H_2O palivo s přírodním uranem...

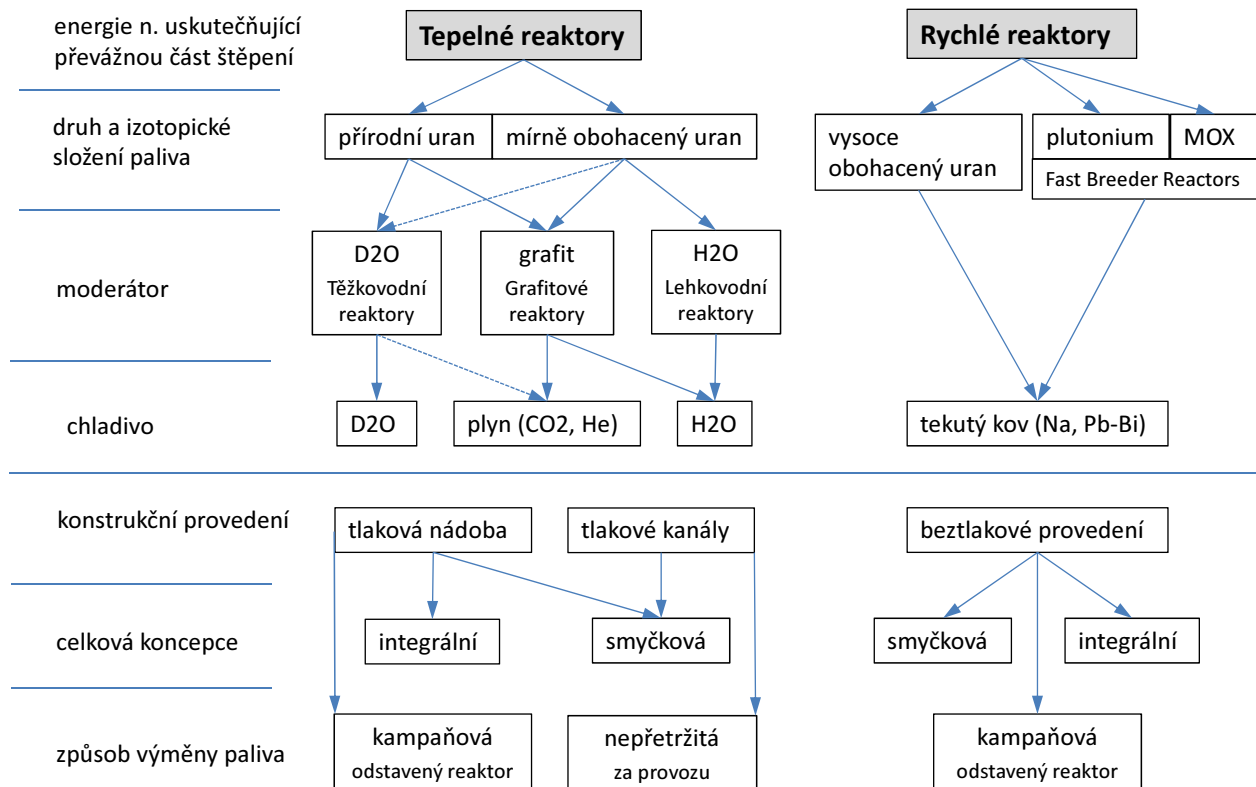
desítky variant... prototypů, které se neosvědčily

- československá A-1 ($U235-D_2O-CO_2$)
- anglické, kanadské či japonské SGHWR ($U235-D_2O-vroucí H_2O$)
- ...

několik variant... se prosadilo do komerční výroby

a **několik** variant... je perspektivních

11.1 Základní dělení

11.2 Přehled používaných typů konstrukcí energetických reaktorů

Tab.11.3. Reaktory na přírodní (nebo velmi málo obohacený) uran (opakovaně komerčně se prosadily jen MAGNOX a CANDU)

moderátor	chlادivo	označení	země vedoucí vývoj	firemní označení (ev. lokalita)	palivo (povlak)	konstrukční provedení	výměna paliva	poznámka
grafitové	CO ₂	GGCR	Anglie Francie	MAGNOX	kov. U (Mg-Be)	tlaková nádoba	kontinuální	Velmi napjatá neutronová bilance diktuje celou koncepci. Dvouúčelové-výroba el.energie a Pu. Prosadily se pro opakovanou průmyslovou výrobu.
(méně napjatá neutronová bilance, více možností)	CO ₂	HWGCR	Českosl. a býv. SSSR	A - 1 (Jaslovské Bohunice)	kov.U (Mg-Be)	tlaková nádoba	kontinuální	Prototypová JE (150MW). Po havárii, která vážně poškodila reaktor, byl další vývoj zastaven. Byl připravován projekt bloku o výkonu 400 MW.
			Švýcarsko	Lucens	kov.U (Mg-Be)	tlakové kanály (Zr)	kontinuální	Prototyp o tepelném výkonu 30 MW, umístěný v podzemní jeskyni. Po havárii s poškozením paliva byl další vývoj zastaven.
			Francie	EL - 4	UO ₂ (Be-ocel)	tlakové kanály (Zr)	kontinuální	Záměr vyvinout nosné trubky z Be se nezdařil. U prototypového reaktoru bylo nutno použít ocel => mírně obohacený uran. Proto byl další vývoj zastaven.
	D ₂ O	PHWR	SRN	Siemens	UO ₂ (Zr)	tlaková nádoba	kontinuální	Ve SRN se pro průmyslovou výstavbu neprosadily. Průmyslová výstavba dvou energetických bloků byla realizována v Argentíně (JE Atucha).
			Kanada	CANDU	UO ₂ (Zr)	tlakové kanály vodorovné	kontinuální včetně průchodu paliva reaktorem	Prosadily se pro průmyslovou opakovanou výstavbu jak v Kanadě, tak pro export (Indie, Pakistán, Argentina, Jižní Korea, Rumunsko). Konkurence pro PWR.
			Švédsko	Marviken	UO ₂ (Zr)	tlaková nádoba	kontinuální	Vzhledem k nepříznivým regulač. vlastnostem nebyl realizovaný prototyp připuštěn do provozu. Využívá se jako mezinárodní výzkum. centrum.
vařící se H ₂ O	SGHWR	Kanada Anglie Japonsko	Gentily Winfrith Fugen	UO ₂ (Zr)	tlakové kanály (Zr)	kontinuální	Vyžaduje mírně obohacený uran. Proto vývoj v Kanadě zastaven. V Anglii neobstál v konkurenci s PWR. V Japonsku vývoj pokračuje - palivo je směs přírodního uranu a plutonia.	

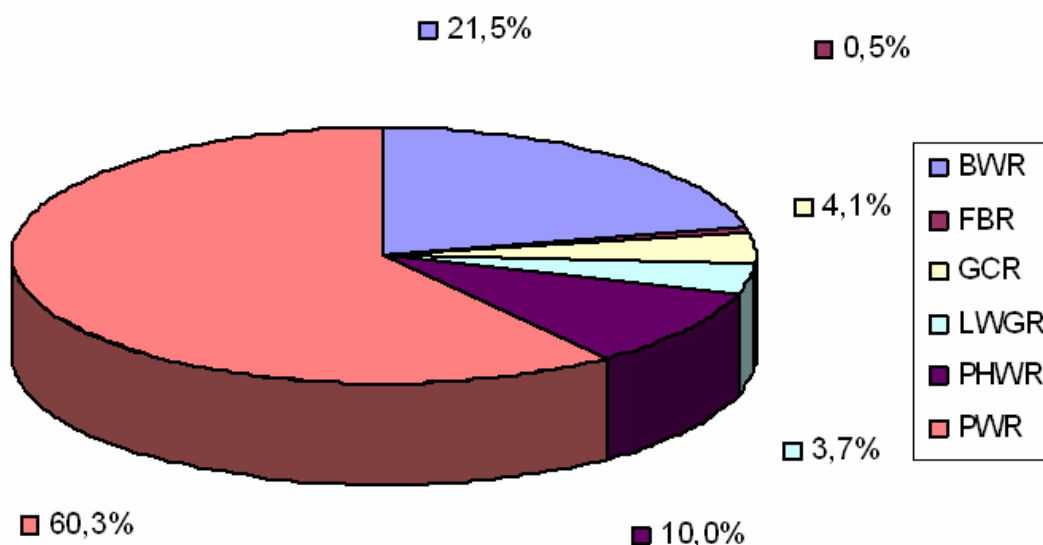
11.2 Přehled používaných typů konstrukcí energetických reaktorů

Tab.11.4. Reaktory na obohacený uran (na tepelných neutronech)

moderátor	chladiivo	označení	země vedoucí vývoj	firma (označení)	palivo (povlak)	konstrukční provedení	Výměna paliva	Poznámka
lehkovodní	H ₂ O	PWR	USA	Westinghouse	UO ₂ (Zr)	tlaková nádoba	kampaňová	Charakteristická hustá mříž paliva v moderátoru, která předurčuje celkovou koncepci a konstrukci reaktoru (moderátor musí být zároveň chladiivem, není možné provedení s tlakovými kanály), která se vyznačuje poměrnou jednoduchostí a výraznou kompaktností. Nejrozšířenější typ reaktoru v řadě zemí.
	tlakovodní	VVER	býv. SSSR		UO ₂ (Zr)			
	vařící se H ₂ O varné	BWR	USA	General Electric	UO ₂ (Zr)		Obdobné charakteristiky jako tlakovodní. Umožňuje tzv. jednookruhové uspořádání, tj. bez parního generátoru - má řadu výhod, ale i nevýhody. Druhé místo za PWR.	
grafitové	vařící se H ₂ O varné	SGGR	býv. SSSR	(RBMK)	UO ₂ (Zr)	tlakové kanály	kontinuální	Umožňuje realizovat varný reaktor v kanál. provedení. Průmyslová výstavba jen v býv.SSSR. Koncepce obdobná jako u SGHWR - kladný parní koef.reaktivity (Černobyľ). Neúspěch.
	CO ₂	AGR	Anglie		UO ₂ (ocel)	tlaková nádoba a integrální provedení	kontinuální	Uvolnil všechna neutronové fyzikální omezení typu MAGNOX. Parní turbíny s konvenčními parametry páry = vysoká η . Vývoj a omezená prům. výstavba pouze v Anglii. Neúspěch.
	He	HTGR vysokoteplotní	USA	(Fort St.Vrain)	obalené částice paliva (grafit)		kampaňová	Další vývoj AGR. Vedle výroby el. energie s moderním parním cyklem rozšiřuje aplikace jaderné energetiky i pro výrobu vysokopotenciálního tepla pro průmyslové účely. Vysoká inherentní bezpečnost
			SRN	(HTTR) thorium			kontinuální	

11.3 Provozované komerční jaderné bloky

Rozdělení podle typu reaktoru v % počtu kusů

(stav k roku 2007)

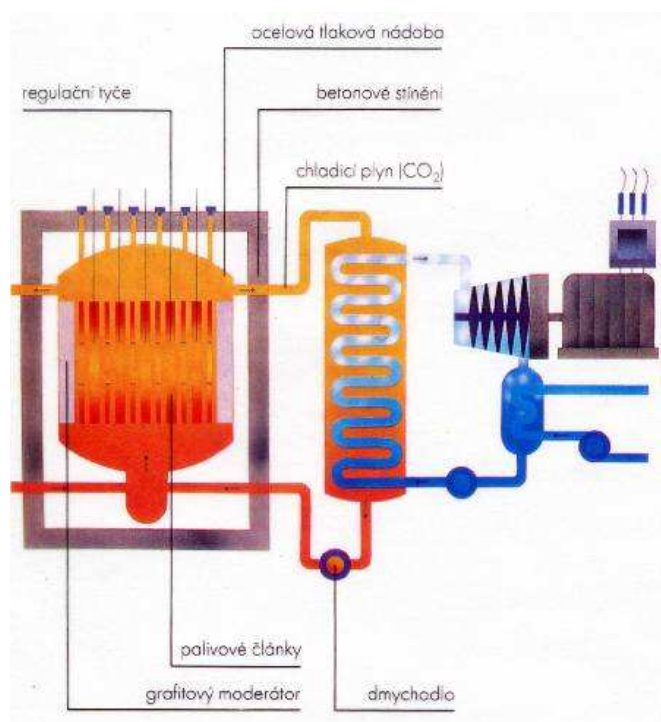
11.3 Provozované komerční jaderné bloky

MAGNOX

- GGCR (Gas Cooled, Graphite Moderated Reactor)
- 1. generace GGCR
- používán ve Velké Británii a v Japonsku
- palivem je přírodní kovový uran ve formě tyčí pokrytých oxidem magnezia
  - anglicky magnesium oxid = **Magnox**
- AZ se skládá z grafitových bloků (moderátor), kterými prochází několik tisíc kanálů, do každého se umísťuje několik palivových tyčí
- AZ je uzavřena v kulové ocelové nádobě s betonovým stíněním
- kontinuální výměna paliva
- chladivem je CO₂, který se po ohřátí vede do PG, kde předá teplo vodě sekundárního okruhu

11.3 Provozované komerční jaderné bloky

MAGNOX, 600/400 MWe

palivo:
přírodní uran (0,7% ²³⁵U)

rozměry aktivní zóny:
14 m průměr a 8 m výška

tlak CO₂:
2,75 MPa

teplota CO₂ na výstupu reaktoru:
400°C

účinnost elektrárny:
25,8%

aktivní zóna:
595 t U

11.3 Provozované komerční jaderné bloky

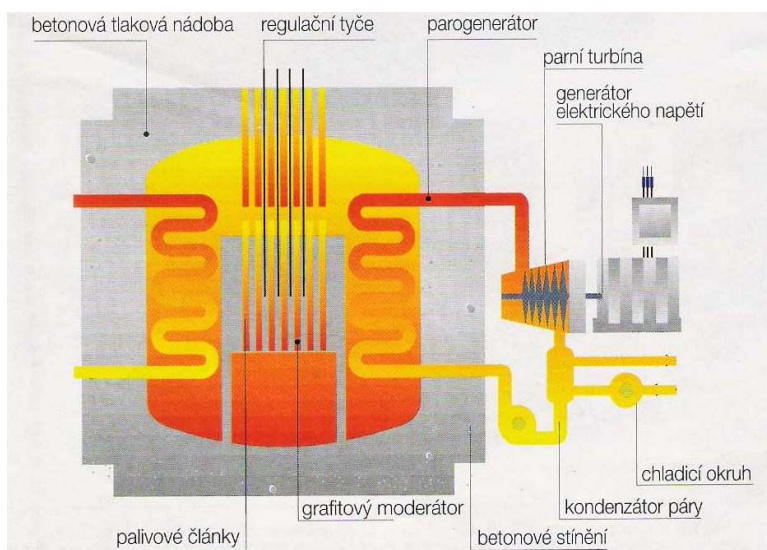
AGR

- Advanced Gas Cooled, Graphite Moderated Reactor
- 2. generace GGCR
- používá se výhradně ve Velké Británii, kde pracuje 14 takových reaktorů
- palivem je U obohacený izotopem ^{235}U ve formě UO_2
- max. teplota paliva 1500°C
- pokrytí: nerez ocel
- moderátor: grafit
- chladivo: CO_2

11.3 Provozované komerční jaderné bloky

AGR, 600 MWe

palivo:

obohacení izotopem U^{235} na 2,3%

rozměry aktivní zóny:

9,1 m průměr a 8,5 m výška

tlak CO_2 :

5,5 MPa

teplota CO_2 na výstupu reaktoru:

650°C

účinnost elektrárny:

42%

11.3 Provozované komerční jaderné bloky

CANDU

- tlakový, těžkou vodou chlazený a moderovaný reaktor (PHWR)
- byl vyvinut v Kanadě a exportován do Indie, Pákistánu, Argentiny, Koreje a Rumunska
- palivem je přírodní uran ve formě UO_2
- AZ je v nádobě tvaru ležatého válce s vodorovnými průduchy pro tlakové trubky
- těžkovodní moderátor v nádobě musí být chlazen, neboť moderační schopnost se snižuje se zvyšující se teplotou
- těžká voda z prvního chladicího okruhu předává své teplo obyčejné vodě v parogenerátoru, odkud se vede pára na turbínu

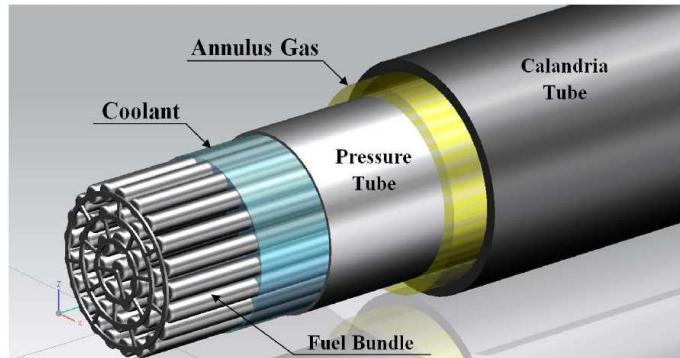
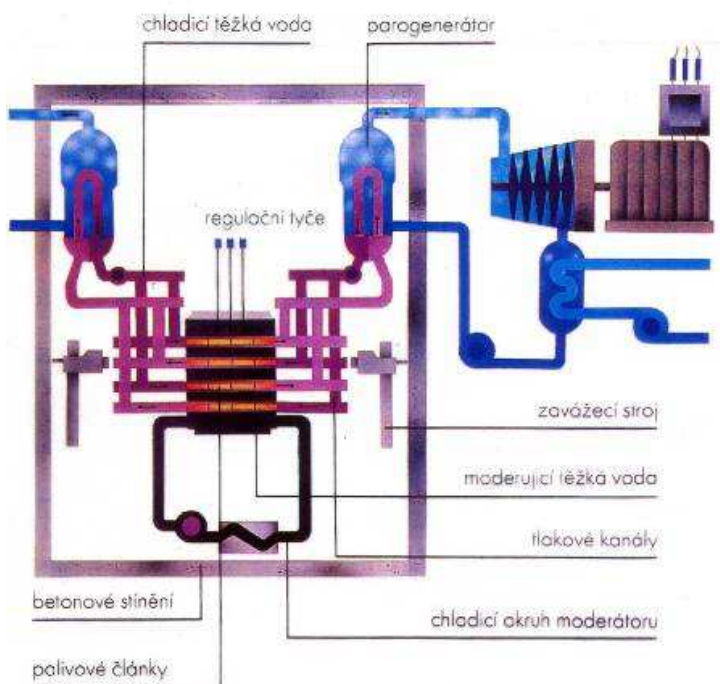

Figure 1.8. Current CANDU-reactor fuel channel design (figure is courtesy of W. Peiman, UOIT).

11.3 Provozované komerční jaderné bloky

CANDU, 600 MWe

palivo:
přírodní uran (0,7% U^{235})

rozměry aktivní zóny:
7 m průměr a 5,9 m výška

tlak D_2O :
9,3 MPa

teplota D_2O na výstupu reaktoru:
305°C

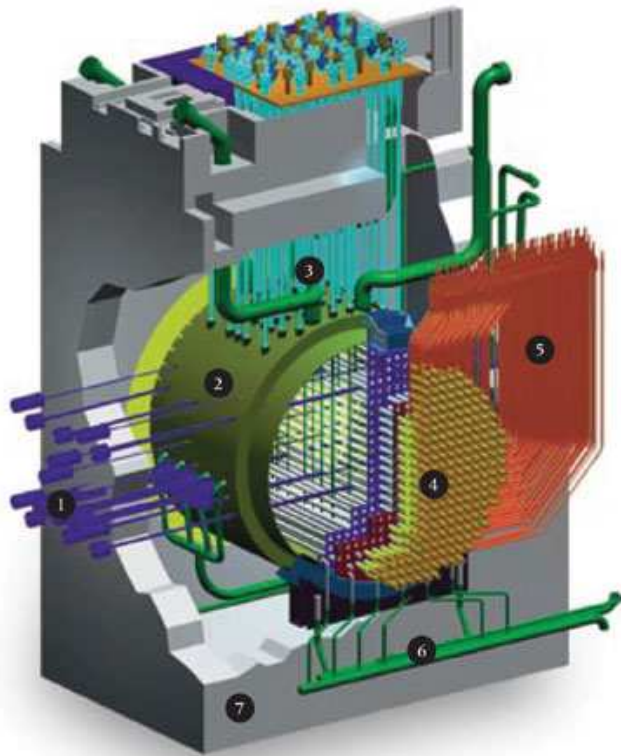
účinnost elektrárny:
30,1%

aktivní zóna:
117 t UO_2

11.3 Provozované komerční jaderné bloky

CANDU, 600 MWe

1. Emergency shut down system
2. Calandria
3. Control rods
4. Fuel channels and end fittings
5. Inlet feeder pipes
6. Moderator inlets
7. Reactor vault

11.3 Provozované komerční jaderné bloky

PWR / VVER + BWR

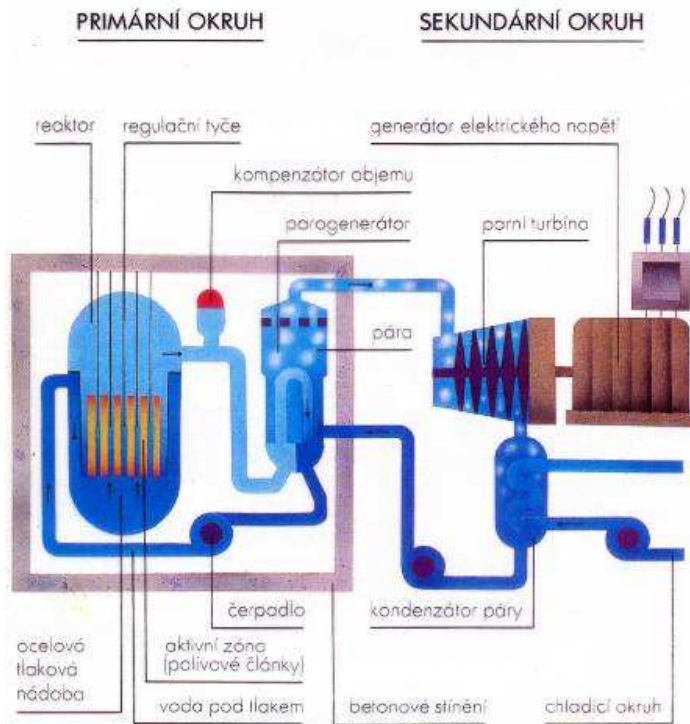
- od 70 let 20. století základní typ elektráren, především PWR
- nutnost použít obohacený U, či Pu jako palivo
- existují 2 základní typy:
  - tlakovodní reaktor (PWR) (1957 – Shippingport, USA)
    - PWR - Pressurized light-Water moderated and cooled Reactor
    - VVER - Vodo-Vodjanoj Energetičeskij Reaktor (ruský typ)
  - varný reaktor (BWR) – pára vzniká přímo v AZ (1960 – Dresden, USA). Páru lze použít pro pohon turbíny
    - BWR - Boiling Water Reactor
- výborné autoregulační vlastnosti (vysoký záporný teplotní koeficient reaktivity)
- jsou prostorově kompaktní
- technickým limitem není ocelová tlaková nádoba, ale teplota povlaků palivových článků z hlediska dlouhodobých mechanických vlastností a koroze
  - užívají se materiály na bázi Zr (T musí být menší než 380 °C)

https://cs.wikipedia.org/wiki/Tlakovodn%C3%AD_reaktor

https://cs.wikipedia.org/wiki/Jadern%C3%A1_elektr%C3%A1rna_Shippingport

11.3 Provozované komerční jaderné bloky

PWR / VVER, 1000 MWe

palivo:
obohacení izotopem U235 na
3,1% až 4,4%

rozměry aktivní zóny:
3 m průměr a 3,5 m výška

tlak H₂O:
15,7 MPa

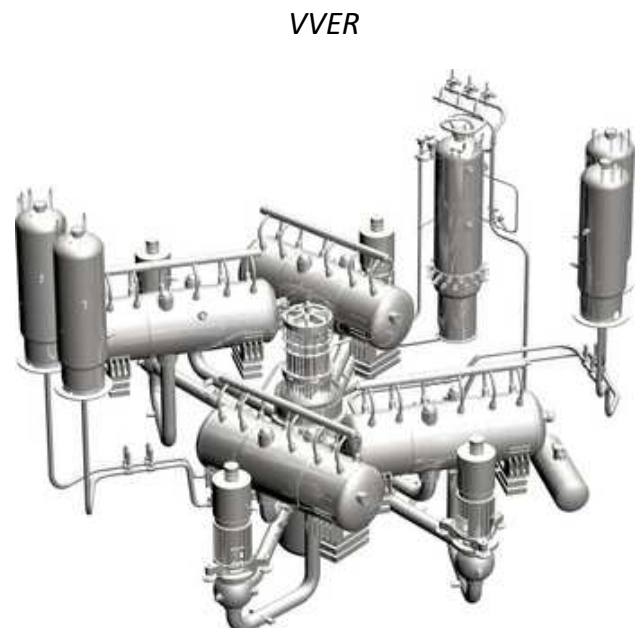
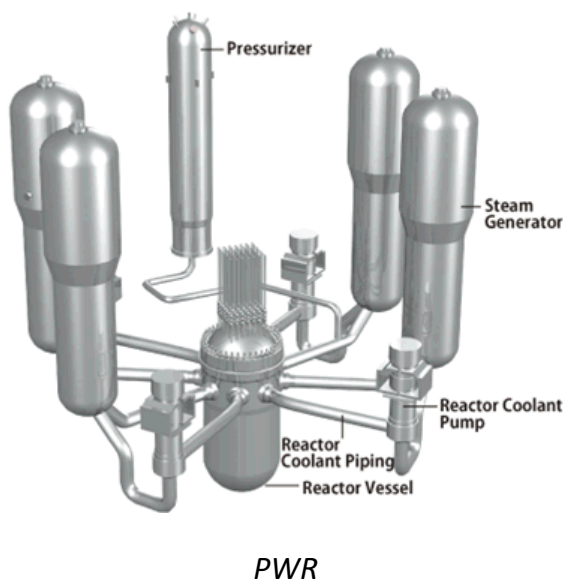
teplota H₂O na výstupu reaktoru:
324°C

účinnost elektrárny:
32,7%

aktivní zóna:
60-80 t UO₂

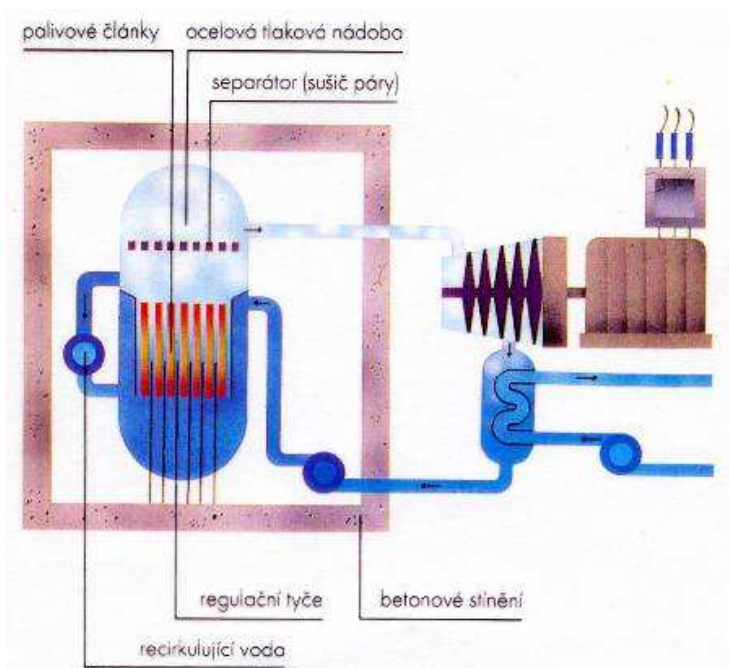
11.3 Provozované komerční jaderné bloky

PWR / VVER, 1000 MWe

11.3 Provozované komerční jaderné bloky

BWR, 1000 MWe

palivo:

obohacení izotopem U235 na
2,1% až 2,6%

rozměry aktivní zóny:

4,5 m průměr a 3,7 m výška

tlak H₂O:

7 MPa

teplota páry na výstupu z reaktoru:

286°C

účinnost elektrárny:

33,3%

aktivní zóna:

122 t UO₂

11.3 Provozované komerční jaderné bloky

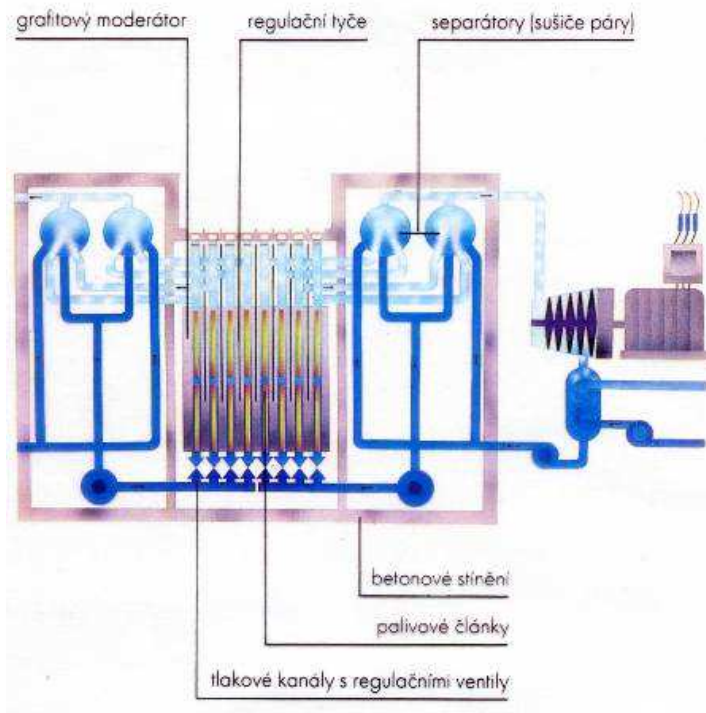
RBMK

RBMK - Reaktor Bolšoj Moščnosti Kanalnyj

- používá se výhradně na území bývalého SSSR
- tohoto typu reaktor 1. jaderné elektrárny v Obninsku i reaktor v Černobylu
- další reaktory tohoto typu se již nestaví
- palivem je mírně obohacený uran ve formě UO₂
- palivové tyče jsou vloženy v tlakových kanálech, kudy proudí chladivo - lehká voda
- v tlakových kanálech (cca 1600 ks) přímo vzniká pára, která po oddělení vlhkosti pohání turbínu
- moderátorem je grafit, který obklopuje kanály
- elektrárna je tedy jednookruhová
- v Černobylu nebyla ochranná obálka a ani systém řízení reaktoru neodpovídal bezpečnostním požadavkům IAEA
- tzv. inherentní nestabilita při některých (zakázaných) provozních stavech

11.3 Provozované komerční jaderné bloky

RBMK, 1000 MWe

palivo:
obohacení izotopem U235 na
1,8%

rozměry aktivní zóny:
11,8 m průměr a 7 m výška
počet kanálů: 1693

tlak H₂O:
6,9 MPa

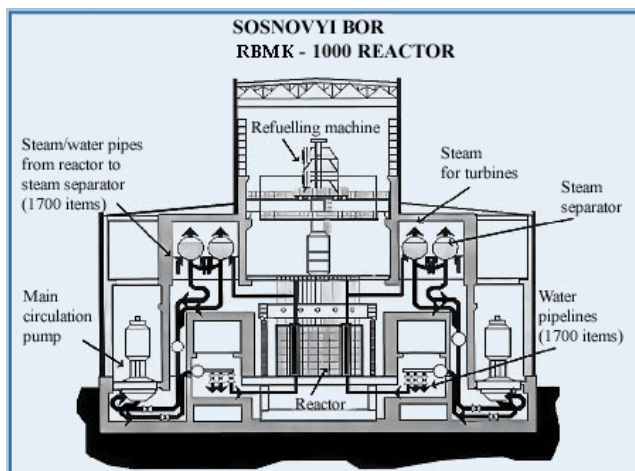
teplota parovodní směsi na
výstupu z reaktoru:
284°C

účinnost elektrárny:
31,3%

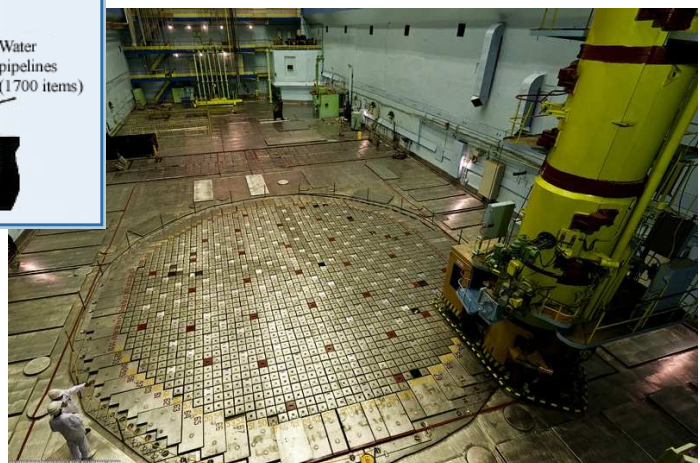
aktivní zóna:
192 t UO₂

11.3 Provozované komerční jaderné bloky

RBMK, 1000 MWe

Reaktorový sál

11.4 Jaderné bloky v pokročilém vývoji

FBR (Fast Breeder Reactor)

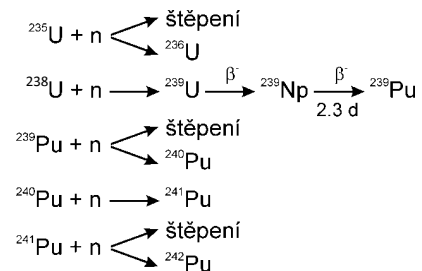
- zvláštností rychlých reaktorů s Pu palivem je jejich **množivý charakter**
  - při štěpení Pu238 vzniká více neutronů než v případě U (rozštěpením U vzniká přibližně **2,5 n**, při štěpení Pu rychlými neutrony **3,02 n**)
  - průměrně 2 n se spotřebují na další štěpení a zbytek transmutuje U na Pu. **Plutoniový koeficient** ($b > 1$) $\Rightarrow$ při provozu vzniká více Pu, než se spotřebuje ke štěpení
  - pro zvýšení výtěžku Pu je aktivní zóna obklopena tzv. **plodivou zónou**, která sestává z ochuzeného uranu

Nevýhody oproti PWR:

- zatím drahá výroba
- nebezpečí zneužití Pu pro vojenské účely
- velká hustota štěpitelných prvků
- z daného objemu se uvolňuje velké množství tepla
- únik sodíku představuje nebezpečí požáru
- rychlé neutrony podstatně zkracují odezvu reaktoru na vnější vlivy (i na ovládání)

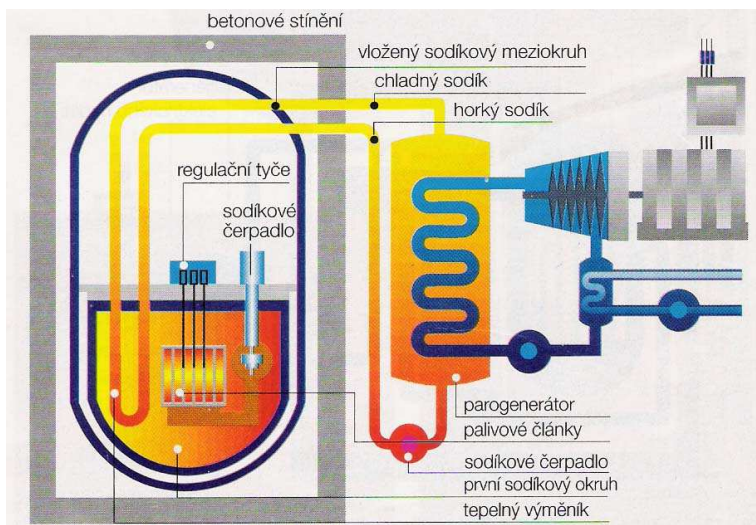
Výhody:

- Sodík má vyšší teplotu varu, než při jaké ochlazuje reaktor $\Rightarrow$ v I.O. nemusí být vysoký tlak
- vynikající tepelná vodivost **Na** zajišťuje dostatečné havarijní chlazení reaktoru

11.4 Jaderné bloky v pokročilém vývoji

FBR, 1300 MWe

palivo:

obohacení 20% (MOX)

rozměry aktivní zóny:

3,1 m průměr a 2,1 m výška

tlak Na:

0,25 MPa

teplota sodíku na výstupu z reaktoru:

620°C

účinnost elektrárny:

42%

aktivní zóna:

31,5 t MOX (PuO₂/UO₂)

11.4 Jaderné bloky v pokročilém vývoji

HTGR - High Temperature Gas Cooled Reactor

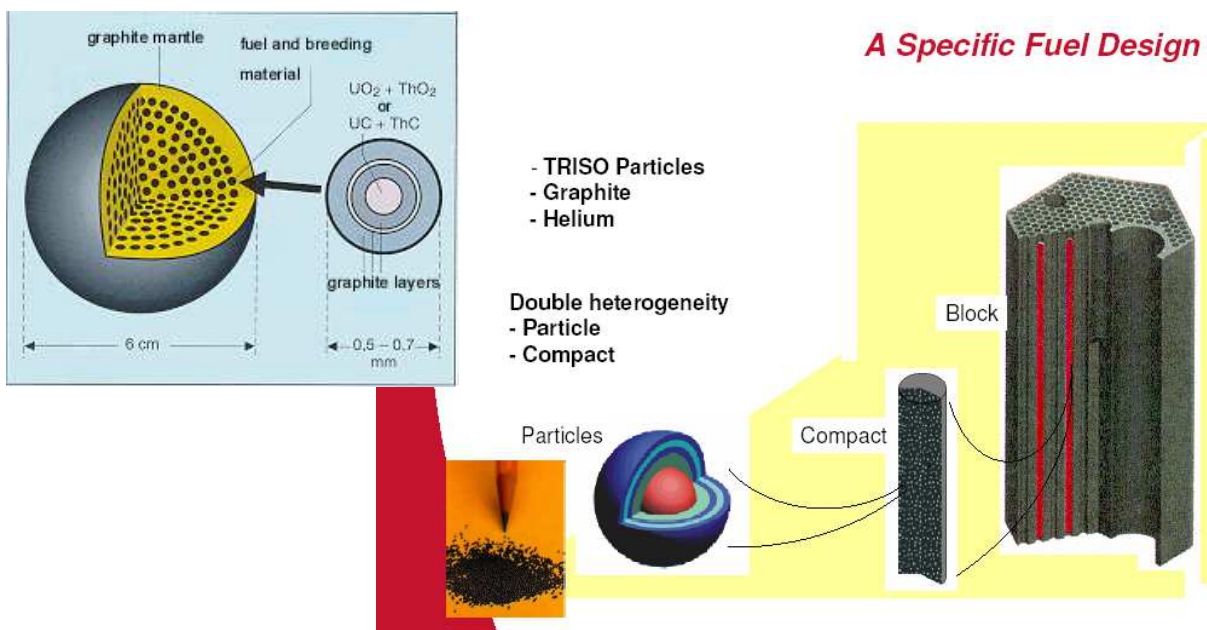
- velmi perspektivní typ reaktorů
- charakteristické rysy:
  - chladivo (CO_2) nahrazeno teplotně stabilním a chemicky inertním **He** $\Rightarrow$ možnost intenzifikace sdílení tepla a přechod na vyšší teploty ($1000\text{ }^\circ\text{C}$)
  - výborné bezpečnostní parametry (lepší než lehkovodní reaktory)
  - vysoká teplota a tlak vystupujícího chladiva umožňují pracovat s plynou turbínou a dosáhnout velké účinnosti výroby - až 40%
  - jsou menší problémy s odpadním teplem
  - počítá se i s použitím **Th** palivového cyklu
  - do r. 2000 vyvinuty pouze experimentálně v Německu, USA a Velké Británii
  - palivem je vysoce obohacený U ve formě mikro-kuliček UO_2 ($d \sim 0,5\text{ mm}$)
    - kuličky povlékané třemi vrstvami SiC a C jsou rozptýlené v koulích grafitu, velkých asi jako tenisový míček; ty se volně sypou do AZ, na dně jsou postupně odebírány
    - v koncepci USA se používají místo koulí šestiúhelníkové bloky, které se skládají na sebe
  - technologie klade vysoké nároky na žáruvzdorné a žárupevné materiály

11.4 Jaderné bloky v pokročilém vývoji

HTGR - High Temperature Gas Cooled Reactor

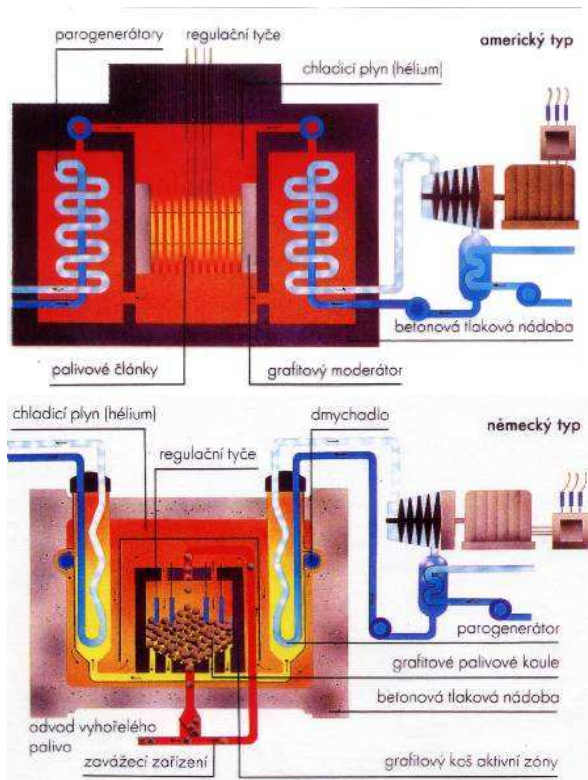
mikro-kuličky UO_2 ($d \sim 0,5\text{ mm}$)

- kuličky povlékané třemi vrstvami SiC a C jsou rozptýlené v koulích grafitu, velkých asi jako tenisový míček; ty se volně sypou do AZ, na dně jsou postupně odebírány
- v koncepci USA se používají místo koulí šestiúhelníkové bloky, které se skládají na sebe

11.4 Jaderné bloky v pokročilém vývoji

HTGR, 1300 MWe

palivo:
obohacení U235 na 93%

rozměry aktivní zóny:
5,6 m průměr a 6 m výška

tlak He:
4 MPa

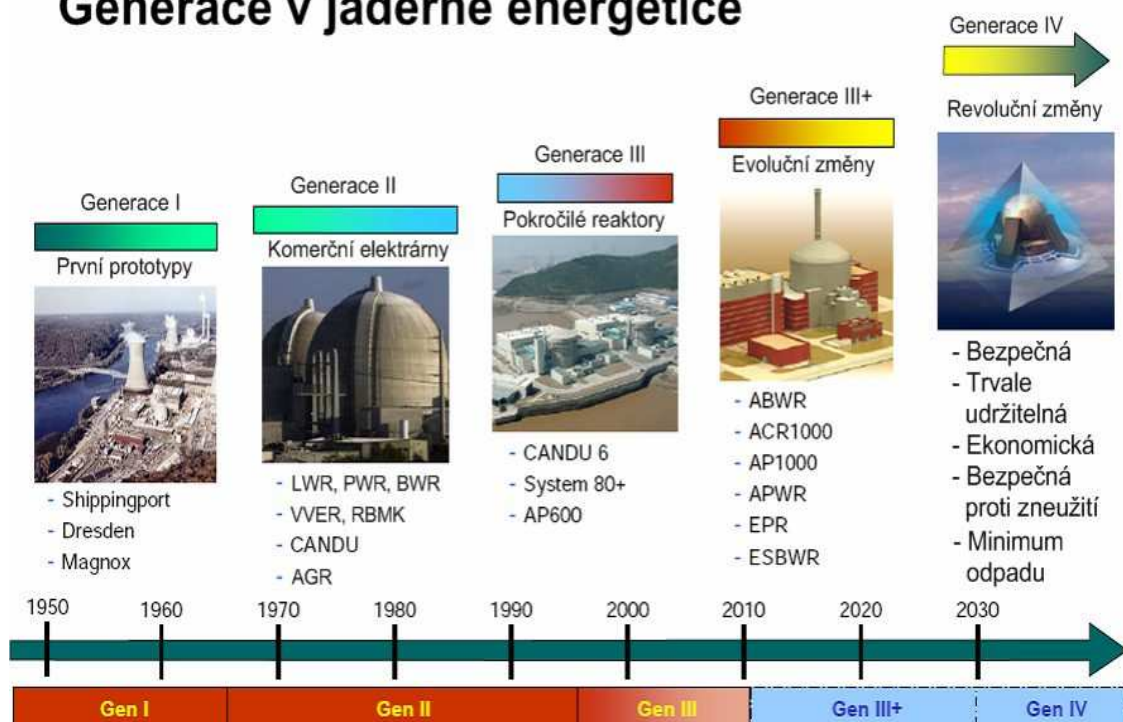
teplota He na výstupu z reaktoru:
750°C

účinnost elektrárny:
39%

aktivní zóna:
0,33 t UO₂ a 6,6 t ThO₂

11.5 Časová osa výstavby energetických reaktorů

Generace v jaderné energetice

11. Základní typy současných energetických reaktorů

výstupy z kapitoly

Základní dělení

- konstrukce reaktoru, uspořádání paliva, tlakové uspořádání, způsob výměny paliva

Typy energetických reaktorů

- 6 základních typů, které se uplatnily
- složení AZ (palivo, povlak, moderátor, chladivo)
- hlavní parametry (obohacení, tlak chladiva, rozměry bloku, výkon, účinnost, ...)

Časová osa

- časový vývoj jednotlivých typů
- v dnešní době přes 80% LWR